

Csongrády Béla

Túlparton

"A baloldaliság nem is annyira pártállás dolga, hanem lelki alkaté."

(Ignotus Pál)

- "Mit keres ez a kötet még mindig a könyvespolcod fő helyén? - kérdezte egyik gyakori vendégem Lukács György Lenin esszéjére mutatva. Efelett már eljárt az idő" - tette hozzá nyomatékkal. - "Érdekes, hogy korábban sose furcsállottad Teilhard de Chardin tanulmányát, a papköltők verselt, Konrád György, vagy Eörsi István műveit, aki mellesleg Lukács egyik magyar fordítója, - vágtam vissza -, pedig azok csak centikkel vannak arrébb a könyvészetileg rendezetlen sorban."

Ez a szóváltás is eszembe jutott, amikor azon tépelődtem, hogy miként tegyek eleget a Palócföld megtisztelő felkérésének, amely a totalitarizmus végét jelentő társadalmi fordulattal kapcsolatos véleményemet tudakolja.

A szerkesztőség törekvése, szándéka világos ugyan, önmagam számára mégis nehezen tudom értelmezni: mennyiben szól ez nekem - az irogató értelmiséginek -, s mennyiben annak a politikai erőnek, amelynek elkötelezettje vagyok. Utóbbi minőségemben lényegesen könnyebb lenne megnyilatkozni, hisz a szocialisták közelmúltban megjelent kongresszusi dokumentumai zsinórmérté-

kül szolgálnának a helyzetelemzéshez. De - úgy vélem - bármiféle hivatalosnak tetsző értékelés érdektelen az olvasók számára, akik a nyomtatott és elektronikus sajtó jóvoltából a politika minden jelentősebb rezdülését, az erőviszonyok valamennyi módosulását - a többpártrendszer érdekviszonyainak megfelelően - sokféle nézőpontból ismerik már. Nehezebb viszont magánemberként megfogalmazni gondolataimat, hiszen ez esetben főként saját kütfőmre kell hagyatkoznom, megélt élményeimet, tapasztalataimat kell szintetizálnom. Ugyanakkor - ezt is bevallom - vártam már egy ilyenfajta lehetőséget, amely nyilvános

önvizsgálatra kényszerít, s jó esetben lelki kríziseim feloldozását is segíti.

Így végülis maradt a kézenfekvő - a felkérést is valószínű egyformán motíváló - megoldás: egyéni vélemény formálni, amely azonban nyilván nem lesz - nem lehet - független politikai hitvallásomtól, megszüntetve-megtartott baloldali nézeteimről, a korábbi állampárt kötelékében kifejtett tevékenységemtől, s értelemszerűen jelenlegi pártstátuszomat sem hagyja figyelmen kívül.

Hisz én - egyelőre és tudtom szerint - nem szenvedek emlékezethiányban, nem akarom - nincs miért - átrajzolni "személyes történelmemet". A levelesládamba egy fél éve bedobott "Hol fogsz landolni ingyenélő?" - kérdést ugyanis nem érzem elégséges alapként az ingtépeshez. Ugyanakkor mélyen elgondolkodtatott az ismeretlen-ismerős elszánt bátorságot tükröző minősítése, amit egy ejtőernyőst mintázó rajzfélével vélt hangsúlyosabbá, félreérthetlenné tenni. Eszembe juttatta hatalmi privilégiumaimat: a sok - éjszakába hajló - fáradozást, az állandó szellemi készenlétet, a késhegyre menő vitákat, az örökös stresszállapotot, a temérdek írományt - beszámolót, jelentést, határozatot, ünnepi beszédet, stb. - amelynek megszületésénél bábáskodtam. Meggyőződésem volt, hogy az embereket szolgálom, értük teszem, ami tőlem telik, a különböző térségek, az egyes társadalmi rétegek sajátos érdekeit szem előtt tartva kellett végezni a dolgom. A fizetésemért, a beosztással járó "kiváltságokért" - üdülés, külföldi út - úgy érzem, becsülettel, s - nem éppen eredeti fordulattal élve - leg-

jobb tudásom szerint megdolgoztam. Hogy mai szemmel nézve nem volt sok értelme a rengeteg munkának - bár néhány tárgyiasult döntésben, egy-egy hagyománnyá nemesedett kulturális kezdeményezésben, továbbtanulásra alkalmas fiatal pályájának egyengetésében, talán még azt is megtalálni - az más lapra tartozik. Ezért inkább úgy kellett volna tőlem kérdezni: "Mit érzel most, hogy ennyi éven át - majdnem hiába dolgoztál?"

Az ingyenélést emlegető, igazságtalannak érzett és ezért visszautasított vádnál jobban elszomorított az egyik megyei közéleti-kulturális magazinban megjelent - engem név szerint is említő - cikk: nem annyira a pontatlansága, mint inkább tartalma miatt. Mert mondhatnám, hogy nem koszorúztam október 23-án, csak ott voltam a pártom képviselőjében a megemlékezők sorában. De nem ez az érdekes. Hanem abbéli jogomnak a megkérdőjelezése, hogy én - aki csak a véletlen, illetve egy gimnazista kamasz-gyerek gyors megfutamódása következtében úsztam meg Salgótarjánban a december 8-i vérengzést - nem emlékezhetek ötvenhat áldozataira, nem emlékezhetek azokra, akiket mellőlem lőttek ki a tömegből, vagy - mint egy jóbarátom édesanyját - a munkából hazafelé menet ért a halálos lövés. Pedig emléküik előtt - lelkem mélyén, legalább egy főhajtás erejéig - eddig is, mindig tisztelegtem.

Tudnék még sorolni hasonló - engem ért - inzultusokat, de ezek az "apróságok" igazán beleférnek a békés forradalom kereteibe, s egyébként is -

ahogyan Churchill tartotta -, "a legfőbb bíró saját lelkiismeretünk". Nem könnyű persze belátnom, hogy egy kozsak végérvényesen elmúlt, a régi szerepek és - esetleges - érdemek leértékelődnek, a korábbi politikai tőke - ha volt ilyen egyáltalán - az ellenkezőjébe fordult. Magammal elszámolni, ez még nehezebb, s nem azért, mert bűnös lennék, hanem, mert annyira másként láttam sok mindent, mint ahogyan bekövetkezett: rendszerváltás előtt és után egyaránt.

Biztos voltam benne, hogy a szocializmus - persze nem Sztálin és Rákosi értelmezésében, amely ellen joggal kelt fel a nép 1956-ban - járható út, s azért találtatott ki, mert - a történelmi fejlődés törvényszerűségeinek megfelelően - minden megelőzőnél magasabb rendű társadalmi formáció. Ezt véltem kiolvasni a marxí - s helyenként a lenini - szövegekből, erről győztek meg a tulajdonformák hierarchiáját teoretikusan igazoló filozófiai tanulmányaim. Elfogadtam, hogy az egyén csak a kollektívában kapja meg a lehetőséget arra, hogy képességeit kifejlessze, s - bármennyire paradox - csak a közösségben válhat lehetővé a személyes szabadság. Olyannyira bíztam a szocializmus perspektívájában, hogy a pártba is azért hagytam magam "beléptetni". Ugyanis a többszöri felszólítás után már-már gyanús értelmiséginek kezdtem számítani a hatvanas évek végi munkásvezetésű - de emberileg tisztességes - salgótarjáni városi tanácson. Ezt a bélyeget még pártmunkás koromban is viseltem egy darabig, ráadásul apám sem volt "echte" munkás, bár fizikai állományban dol-

gozott a vasútnál. Mindenesetre a pártban nagyobb terét éreztem a politizálásnak, az együttgondolkodásnak, a közügyek befolyásolásának. Sohasem lettem azonban igazi káder, a kemény balos mentalitás, vagy a koccintásra alapozott tömegkapcsolatok értelmében. Volt üzem, ahol szememre is vetették "kispolgáriságomat".

S bár felszisszentem - hiszen egyéni ségemből fakad minden erőszak elítélése - a hatvannyolcas "északi hadjárat" vagy a lengyel rendkívüli állapot idején, végülis a szocializmus érdekeivel magyaráztam e nemkívánatos lépéseket. Hasonló módon ítélem meg a szovjet hadsereg katonáinak ittlétét is. Máig sem tudom azonban megérteni, ami Nagy Imrével és társaival történt, noha igyekeztem a nemzetközi összefüggésekre való hivatkozással áztatni magam. Tisztelegtem Kádár János ravatalánál, mert sok mindenért így diktálta "benső vezérem", s még ma is rossz hallanom, ha a közelmúlt első embere gyilkosnak nevezetik, pedig be kell látnom, hogy - ha csak végrehajtóként is - nagy szerepe volt a megtorlásokban.

Az elmúlt évtizedben, mint minden más magyar állampolgár, én magam is éreztem, hogy a porszemnél lényegesen nagyobb akadályok kerültek a szocializmus fogaskerekei közé. Az ellenzék radikalizmusát azonban - úgymond a rend védelmében - idegenül szemléltem. (Egyikük-másikuk következetességét, erkölcsi tartását a mára feltűnt Janus-arcok sokaságában igazán becsülöm.) Az 1988-as májusi pártértekezlet viszont nagy reményekkel töltött el: úgy véltem én is, hogy reformokkal, megújuló vezetés-

sel kiigazíthatóak az elmélet gyakorlati megvalósításában bekövetkezett hibák, tévedések, s a végveszélyben mutatja meg igazi erejét a szocializmus. S csak azért nem lettem a reformkörök tagja, mert némelyik képviselőjük nagy hangja, szélsőséges - helyezkedő, karrierista - magatartása éppúgy nem tetszett, mint a másik oldalon tapasztalt osztályharcos elvhűség. Így, noha számos dolgot kárhoztattam mind párton belül, mind azon kívül, nem is sorolom magam - pedig most igencsak jól hangozna - "az én már akkor megmondtam" típusú melldőngetők táborába.

Néhány álmatlan éjszaka, egy-két tisztázó vita kellett ugyan hozzá, hogy 1989. őszén átlépjek a szocialista pártba: ez esetben is a mágikus erejű szocializmus-hit döntött. Elfogadtam, hogy amiben sokadmagammal csalódnai kényszerültem, az nem volt szocializmus, ha képviselt is egy történelmi lehetőséget, tett is kísérletet a társadalmi-gazdasági felzárkózásra. Be kellett látni, mert a kelet-európai általános válság, a totális csőd tényei ezt igazolták, hogy a politikai demokrácia és a piac által garantált szabad gazdálkodás hiánya, a szovjet típusú egypárti diktatúra eltorlaszolta a továbbfejlődés útját. Nem modellváltásra volt csupán szükség, hanem az alkalmatlannak bizonyult egész eddigi rendszert kellett - és kell - egy másik politikai struktúrával kicserélni. A szocialista párt - s számomra ez volt a vonzó programjában - e nagy történelmi fordulatot hosszú távon a demokratikus szocializmus érdekében kívánja kibontakoztatni. Egy világmozgalom részeként, a Szocialista Internacionálé pártjai által elfogadott koncepciót, a szociáldemokrata értékrendet, a

szabadság, az igazságosság, a szolidaritás eszményeit tekinti sajátjának. Az így értelmezett szocializmus nem meghatározott társadalmi alakulat, s már csak ezért sem hasonlíthat a lejáratódott rezsimhez. Olyan mozgalom, amely a társadalmi változások végtelen folyamatában hatja át és formálja újra a politika, a gazdaság és a kultúra világát. Ez a felfogás nem éri be a polgári demokráciával, magáévá teszi Marx-Engels és más, előttük és utánuk járt szocialista teoretikusok tanításaiból mindazt, ami maradandó, ami megfelel korunk viszonyainak és követelményeinek.

A Kelet-Európában bekövetkezett változások hallatlanul gyors üteme, radikális jellege még a nemzetközi szakértőket is meglepte, a politikai prognózisokat is meghazudtolja, hogyne csodálkoznánk rajta mi köznapi emberek. Pedig valójában nem véletlen ez az összeomlás, hisz a szocializmus - lásd Szovjetunió - még az alapvető létfeltételeket sem tudta biztosítani és olyan helyzet állt elő, hogy a II. világháborúban leírt Németország az éhhaláltól menti meg a győztes ország lakosságát.

Magyarországon is földcsuszamlás-szerűen zajlott le a rendszerváltás, amelynek "fentről vezérlésében" elévülhetetlen szerepe jutott a tömegek növekvő elégedetlenségére apelláló - értelmiségi bázisú - ellenzéknek. Ahhoz azonban, hogy e "nemzeti katarzis" a demokratikus jogállamiság normalizált keretei között maradt, s a körülményekhez képest civilizáltan ment végbe, a szocialista párt is - jelesül néhány vezető személyisége révén - nagymértékben hozzájárult.

A társadalom azonban nem honorálta sem a katalizátor szerepet, sem a szerves átalakulás érdekében kifejtett erőfeszítést, s mind az országgyűlési, mind az önkormányzati választásokon a korábbi ellenzéki pártokra szavazott, méghozzá elsősorban arányban. A szocialisták veresége a posztstálinista struktúrák könnyörtelen és igazságtalan visszahatásaként következett be. Ebből számomra is végérvényesen kiderült, hogy az emberek döntő többsége mennyire nem szerette - s ez még finom fogalmazás - a megelőző rendszert, s differenciálatlanul elveti az elmúlt negyven évet. Persze a szocialista párt a "romok alatt" elszenvedett sérülései mellett, saját gyengéinek is "köszönheti", hogy - egyetlen szociáldemokrata típusú pártként - jelen van ugyan a parlamentben, de a remélnél jóval kisebb számú mandátummal. Még nagyobb csalódással voltunk kénytelenek tudomásul venni, a nép - szavazó hányadának - akaratát a helyhatósági választásokon. Én személy szerint is abban bíztam, hogy ekkor majd jobban figyelembe vették a felkészültséget, az egyéni kvalitást, az egyenes jellemet. Tévedtem. Sőt a megye székhelyén az MSZMP jelöltjei is nagyságrendekkel előzték meg a szocialistákat egy pontosan körülhatárolható - nem kisszámú-réteg jóvoltából.

Ami eddig *itt történt, illetve törté-
nik* az egyszerre ígéretes, és elgondolkodtató, sőt egyenesen csüggesztő számomra. Kialakultak a parlamenti demokrácia feltételei, létrejött az új politikai struktúra váza. A hatalmas adósságteher súlya alatt sem roppant össze a gazdaság, másfél évtized után

újra egyensúlyba került a fizetési mérleg. Egyelőre élvezük a fejlett Nyugat támogatását. Legitimizálódott a pluralista gondolkodás, teljes a véleményszabadság, a nézetek, eszmék szabad áramlásának sem törvényes, sem politikai akadálya nincs. Úgy látszik, hogy az ember fizikai létét - a bűnözőkön kívül másoktól - nem kell féltetni, s ez az állapot Bibó István szerint az igazi demokrácia lényegi ismérve. Egyébiránt azonban jócskán van mitől tartanunk, a születőben lévő új rendszerrel szemben lehetnek elvi fenntartásaink, amelyek alatt természetesen nem a kormánykoalíció csetlő-botló lépéseinek, praktikáinak konjunkturális kritikáját értjük elsősorban.

Valójában csak a politikai szférában, a hatalmi elit összetételében, a személycserékben volt sürgős az átalakulás, társadalmi és gazdasági téren nem történt igazán jelentős változás. Szükség lenne a politikai intézményrendszer további demokratizálására éppúgy, mint a - Kerékgyártó T. István által is joggal emlegetett - "civil társadalom", az állampolgári önszerveződés kibontakoztatására. E kontroll hiányában ugyanis komoly veszélye van annak, hogy tovább él az a centralizált, bürokratikus struktúra, amely a huszadik század során eddig mindig uralta nálunk a társadalmi berendezkedést. Igaza van Kerékgyártónak, hogy a demokrácia ellehetetlenül, ha nagyobb társadalmi csoportok tagjai a deklarált jogok, a "verbális bebocsátás" dacára sem tudnak a politikai gyakorlat valóságos szereplői lenni. Pedig a választások részleges bojkottja,

a terjedő közöny, apátia és cinizmus erre enged következtetni.

Ijesztő tempójú az infláció, terjed a szegénység és a munkanélküliség, káros fenyeget. E mély válságból kivezető gazdasági szerkezetváltás központi elemeként gyorsabb ütemben kellene létrehozni a vegyes tulajdonra épülő szociális piacgazdaságot, megállítani az ellenőrizhetetlen privatizációs folyamatokat, meggátolni a reprivatizáció minden formáját.

Tendenciózan szaporodnak el olyan megnyilvánulások, amelyek - elmentve a meghirdetett elveknek - egy már elkárhoztatott ideológiai restauráció, a "keresztény-nemzeti" kurzus felelevenítésére engednek következtetni. A konzervatív erők hegemón szerepet szánnak saját eszmekörüknek, s ezáltal indirekten befolyásolják a sajtószabadság korlátlan érvényesülését is. A nemzet alakuló egységét végérvényesen bonthatja meg a világnézeti, etnikai, származási és felekezeti diszkrimináció, a "másfajtsággal" szembeni türelmetlenség, tolerancia hiány. Egyesek - ma amikor a hivatalos politika éppenhogy nem ragozza túl az internacionalizmus eszméjét, a nemzeti érdekek és értékek rovására - a magyarságtudat ébrentartásához "szükséges" ellenségképet a szomszéd népekben, a zsidókban, a cigányokban vélik felfedezni. A retrográd, sovinszta jelszavak - "Trianon diktátuma halott! Visza az elrabolt területeket! Csonka Magyarország nem ország..." stb. - továbbéléséhez friss salgótarjáni példákat is találni.

Nemcsak gazdasági értelemben hibás tehát a kormány taktikája, amely a KGST országokkal, a Szovjetunióval való kapcsolatok elhidegülése irányába mutat. Mi nógrádiak - tudom, hogy mások nevében is mondhatom - kifejezetten sajnáljuk, hogy megszakadt az együttműködés valamennyi szála Kemerovóval, a melegszívű szibériai emberekkel és hasonló sorsra látszik jutni a besztercebányai kerülettel való több évtizedes, sokoldalú érintkezés is. Nagyszerű dolog Nyugat-Európától tanulni - van is jócskán mit -, de tapasztalatot szerezni, már csak a "hasonló cipő" analógiájára is, olyan országokban is lehet, amelyek ugyancsak Európában találhatók, pechükre annak keleti felén. Ne akarjuk egy az egyben lemásolni se az 1945. előtti magyar állapotokat - hisz azóta alaposat fordult az idő -, se a nyugati régióban már bevált modellt. Tanulhattunk volna már abból, hogy hová vezet a szolgai utánzás.

Nem nyugtat meg az sem, hogy a magát nemzetinek nevező kormány azzal büszkélkedik, hogy minden baloldali erőttől sikerült megszabadulnia. Hazánkban pedig arra lenne most szüksége, hogy minden egyes posztot, az arra legalkalmasabb emberek töltsék be. Nem véletlen, hogy egyre többen és egyre hangosabban mondják: súlyos hibát követett el a miniszterelnök, amikor a megelőző kormány néhány kiváló, külföldön is elismert szakemberét nem kérte fel saját kabinetjébe. Joggal mondta Kósa Ferenc filmrendező a szocialista párt síófoki kongresszusán: "Ha nem térünk vissza ahhoz az alapelvhez, hogy min-

den emberi értéket tiszteletben kell tartani a haza javára, akkor becsapjuk a demokráciát... Amikor azt látom, hogy nincs mozgósítva az ország teljes alkotóereje, hanem egymás ellenében fecsérlődnek el az energiák, akkor igenis aggódok a hazámért."

Helyben sem más a helyzet, hiszen - a pártlistás választás következtében - olyanok is kerülnek testületi tisztségekbe, bizottságok élére, tagjai sorába, akik az adott területeken dilettánsnak bizonyulnak, egész egyszerűen azért, mert eddigi pályájuk során - jól, rosszul, de - egészen mást csináltak. Mennyi idő alatt ismerik meg például a kulturális irányításban - legalábbis szerintem - nélkülözhetetlen művelődéstudományi, pedagógiai irodalmat. Az sincs kizárva, hogy én látom rosszul, s a következőkben minden területen csak a pénzügyekben való jártasságra, fiskális szemléletre lesz szükség a szaktudás helyett is. Hisz az érvényesüléshez, a vagyonszerzéshez sem kell - az induló tőkén kívül - más, "csak" vállalkozókészség és némi lezsértséggel párosuló ügyesség. Mit számít ma a diploma, a szakértelem, pláne az általános műveltség!

A legnagyobb szívfájdalmam éppen az, hogy a bizalommal kísért rendszerváltás a kultúra ügyének kifejezetten ártani látszik, tüntetnek a pedagógusok, instabil az iskola helyzete, bizonytalan az óvodák jövője, növekszik a művelődési esélyek egyenlőtlensége. Az elapadó állami támogatás megsemmisüléssel fenyegeti a közművelődés alapintézményeit, sem a kormányzati, sem a helyhatósági szint nem garantálja működésük elemi feltéte-

leit. Tovább csökken az alkotó értelmiség presztízse, anyagi és erkölcsi megbecsültsége. Régen nincs már "3 T", ma már csak rossz emlék a szilencium, a dobozba zárt film, a betiltott előadás, vagy kiállítás. Csak hamarosan nem lesz miből színházat, mozit, képzőművészetet, zenei életet "csinálni". Vagy ha igen, akkor a piac könyörtelen törvényei, az elsőkélyesedett kínálat viszonyai és nem az esztétikai értékend logikája szerint. És vajon hogyan "preferálja" egy úgynevezett átlagember kedvenc társulatát, szerzőjét, ha a család mindennapi betevő falatát is egyre szűkösebben tudja előteremteni. Nem biztatóbbak a kilátások a sport területén sem. Patinás klubok, nagy hagyományú egyesületek szűnnek meg, vagy agonizálnak (Lásd: SBTC), senkit nem érdekel a lehetséges utánpótlás sorsa. Ezt az áldatlan állapotot nem - elsősorban - nosztalgiából, nem néhány ember, köztük jómagam, szórakozását féltve szükséges szóvátenni, hanem a bázisok, alapsejtek nélkül maradó egyetemes magyar sport, a felnövekvő generációk érdekében. Vallom: nem lehet büntetlenül szavakban fontosnak ítélni a szellem pallérozottságát, a fizikai képességeket, s ugyanakkor finánciális eszközökkel megnyomorítani a lelket, elsorvasztani a testkultúrát.

Egész biztos van azért kiút ebből a felemás, átmeneti - már nem az, még nem ez - helyzetből is. Egy népben kell, hogy legyen annyi erő, hogy mindenfelé felülemelkedve összefogjon önmaga fennmaradásáért, s kihasználva a felettébb kedvező nemzetközi feltétele-

ket, megformálja önálló nemzeti létének adekvát kereteit.

Saját gondolatmenetem szempontjából igazán reménykeltőnek tartom s ezért idézem Alföldy Jenő irodalomkritikus sorait, amelyeket Benjámin László születésének 75. évfordulója alkalmából vetett papírra, s e nehéz időkben a szétesett baloldali gondolkodás közös gyökerek felé való fordulását jövendőli: "Az emberek nem laktak jól a nemzeti címerrel, a himnuszénekléssel, a vizzakeresztelt utcanevekkal, a trónra felkent modernekkal és posztmodernekekkel, sőt, egyelőre nem laktak jól a citoyen-polgári jelszavakkal, a jobboldali, hangsúlyozottan antipopularista, kereszténydemokrata és thatcherista felhangokkal meghirdetett reprivatizálás országmentő programjaival sem. Ellenkezőleg... egyre inkább érlelődik az igény annak, hogy ismét legyen hazánkban erős és tekintélyes szociáldemokrata tömegmozgalom. Méghozzá olyan, amely nem pusztán annyi, mint negyvennyolcban fuzionált MDP-ből, illetve utódjából az MSZMP-ből "kivont" SZDP, nem is újszerű konjunktúra lovagok és politikai kezdők félresikerült próbálkozása, ahogy azt az elmúlt évben láttuk, hanem az immár száz esztendő hazai baloldali mozgalom legjobb tradícióinak felelevenítése, a Nyugaton régóta életképességet bizonyító szövetséges pártokkal fölvetett új kapcsolatok jegyében."

Mi tagadás: szeretném ha e prognózist valamennyi elemében igazolná az idő.

VITA